

JAPAN I KINA NA MEJDANU.

(1915—1931)*

Japan »pozitivnom politikom« ponizuje Kinu.

SVJETSKI rat bio je za militarističku stranku u Tokiju živa zгода za nove osvajalačke pokuse s Kinom. Baš onda, kad se vojnički položaj entente smatrao vrlo nepovoljnim, na početku g. 1915., pošalje Japan kineskoj vladi 21 zahtjev, koji je tražio samu tu malenkost, da se vlast nad cijelom Kinom preda Japanu. Kad se saznalo za tu notu, koja je protiv sviju diplomatskih običaja bila upravljena lično na predsjednika Kine i htjela ga obvezati na najstrožu šutnju o njezinu za svjetsku politiku tako važnu sadržaju, zadrhtaše grudi Kineza od bijesa na sve, što je japansko, a velike vlasti napose Sjedinjene Države napeše uši. Pritisnut zajedničkom akcijom Amerike, Engleske, Francuske i Italije morade Japan napustiti onaj 21 zahtjev, ali Mandžurija ostade zaposjednuta, dok na washingtonskoj konferenciji za razoružanje (1922.) ne prisiliše Japanaca, da opozovu svoje čete. Ostali politički poslovi Japana naprotiv utonuše nečujno u ratnoj buci. Tako na pr. savez s Rusijom na pet godina, sklopljen g. 1916., kojim se obvezao davati zajmove i pribavljati ratni materijal, a zato dobio slobodne ruke u Kini: slobodno naseljivanje i slobodnu trgovinu te pravo ribarenja u ruskoj istočnoj Aziji, istočnu kinesku i mandžursku željeznicu, a time i srednju Mandžuriju. Ratne nabavke i prestanak evropske konkurencije u trgovini i brodarstvu neobično podigoše gospodarski Japan. Ta prezadužena zemlja postade bankirom i vjerovnikom svojih saveznika. Njezina se industrija hitro u par godina ratne konjunktore rascvala, trgovačka mornarica narasla te došla sa šestoga na treće mjesto cijeloga svijeta, a oprema i na kopnu i na moru silno se razvila. 1917. pođe Japanu za rukom proglasiti i neku vrst Monroeve doktrine za istočnu Aziju: »Azija Azijcima!« Posebnim garancijskim ugovorom priznaše doduše japansku prednost na dalekom Istoku, ali u isto vrijeme morade Japan osjetiti, da se njegovo širenje namjerilo na zapreke, koje ga prisiliše na uzmak pred jačim silama. Sjedinjene Države pristaše uz garancijski ugovor samo uz uvjet »otvorenih vratiju« i kineske cjelovitosti. Onda još čestito stukoše japanske osnove na Pacifiku na washingtonskoj konferenciji, na kojoj je snaga japanske flote spala ispod američke i engleske.

Teško se bilo Japancima odreći onoga, što su od njih tražili u Washingtonu. Ta to je značilo ni manje ni više nego upravo

* Vidi »Život« br. 7. o. g.

napustiti sve planove o gospodovanju na Tihom oceanu! Zato se s to većom energijom i pribavši sve sile vratiše kontinentskoj politici. Nakon pet godina potankoga studija (1927.) predade ministar predsjednik Tanaka mikadu spomenicu o pitanju, kako da se iskoriste »posebne ovlastice u Mandžuriji i Mongoliji, a već stečena prava potpuno realiziraju«. Taj memorandum, koji mnogo toga tumači, ide u svojem planu puno dalje od ote dvije zemlje te je zapravo radnim programom vrlo dalekovidno zasnovane japanske vanjske politike. U savezu s podloženom Kinom moći će Japan navaliti na ostali svijet, da osnuje veliko svjetsko carstvo žute rase, o kojem je već Mucuhito sanjao. Izričito se Mandžurija i Mongolija nazivlju »prvim narodnim obranbenim redom« »Belgijom dalekog Istoka«. »Transport« ističe spomenica, »jest temeljem narodne vlade, jamstvo pobjede i najčvršća potpora gospodarskog razvitka.« A dalje veli: »Da dodemo u Mandžuriji i u Mongoliji uistinu do prava, moramo to područje upotrijebiti kao bazu te prodrijeti u ostalu Kinu pod izlikom, da razvijemo svoju trgovinu. Naoružani pravima, koja su nam već osigurana, dobit ćemo u svoje ruke sva pomagala, što ih ima cijela zemlja; a pošto budemo raspolagali svim pomagalima, što ih ima Kina, prijeći ćemo na osvajanje Indije, arhipela, centralne i male Azije, da i same Evrope. Ali prvim je korakom, da dobijemo nadzor nad Mandžurijom, ako Jamatova rasa želi da se odlikuje u kontinentskoj Aziji.« Kako se vidi, Japan radi sasvim po receptu, što mu ga ostavio kao svoju političku oporuku barun Tanaka, otac »pozitivne politike«.

Uistinu danas posvema zanosi vojničku kastu nekadašnja »pozitivna politika«. Poslije neuspjeha Tanakina sa šantungskim pokusom g. 1928. pokušao je politiku sporazuma s Kinom. Ali japanski generali ne moguše nikako preboljeti ugleda izgubljena g. 1928. Političke prilike sve se više oštrile te dogustiše na londonskoj konferenciji o mornaricama g. 1930., na kojoj je ministru predsjedniku Hamaguči-ju dunulo u glavu, da čak pristane, te se program o izgradnji mornarice tako ošiša, da se Japan obvezao ne graditi flote veće od tri petine američke i engleske. Započe se divlja hajka na »izdajicu japanske veličine«. Da se spase izgubljeni ugled zbog Šantunga i Londona, radio je japanski generalni štab od poraza u Londonu, koji ga je puno jače pogodio negoli Washington g. 1922., sustavno na tom, kako će dovesti do oružanog sukoba s Kinom. Razdražiše domorodske instinkte u narodu i razviše neobični šovinizam, koji je odnio i vladu, napose njena slabog ministra rata. Na njegovo mjesto dođe general Minami, tipski ratni huškač, kakovim se pokazao dovoljno jasno već samim svojim programskim govorom divizijskim zapovjednicima. Politička sparina postajala je sve nesnošljivijom, a odnos prema Kini sve napetijim. Toga ne moguše zabašuriti ni velikodušni darovi japanskoga cara i »China Relief Association« za žrtve kineske poplave, koja je poplavila područje veliko kao Nje-

mačka, a milijune ljudi predala na milost i nemilost gladi i smrti. Tako je vijest o umorstvu majora Nakamure došla vojničkim klanovima u Tokiju kao naručena zgodna, da napokon mogu uredovati. Ta osjećaj preduge nezaposlenosti i onako je podgrizao njihovu čast! A nisu osjećali nimalo volje, da čekaju na svršetak istrage Nakamurina slučaja, što je obećao Kinezi, a još manje da se s njime zadovolje. Htjeli su napokon taj rat, što su ga toliko vremena pripremali!

Neposredni povodi sukoba.

Prema rečenomu bi se moglo činiti, da je glavnim poticalom, koje nije moglo vojničku kliku da odvрати niti od krajnjega, od toga, da pusti uzde ratnoj furiji, bilo čuvanje časti i briga za dobro domovine. Moglo bi se i to činiti, da je cijeli japanski narod pun slijepe ratobornosti. Ali nijedno ne odgovara istini. Osim posve sigurnog cilja ojačati utjecaj zemlje u vanjskom svijetu imaju nosioci vlasti u Tokiju još jednu stvar pred očima, koja danomice postaje teža, a nemaju snage priznati je: mislimo smionu pokušaj zaustaviti demokratski val kod kuće. Kako je poznato, Japan je konstitucijska monarhija, ali vladu ima u rukama nekoliko feudalnih plemićkih porodica, koje su međusobno povezane plemenskim i rodbinskim vezama. Narodne mase, u kojima se zadnjih godina demokratski ideali općenito raširiše, idu za demokratskom vladom i ostvarenjem ideje o socijalnoj pravедnosti. Lako je razumjeti, da je kraj toga demokratskoga pokreta, koji se naglo širi, izbuzela neka tjeskobna psihoza klanove, što drže vlast u rukama. Samo je pitanje, može li se zaustaviti takav prevratni pokret, kod kojega se radi o najvitalnijim interesima cijeloga naroda, time, da se narod već davno otuđen duhu starih mita, natjera na jednu ratnu vratolomiju. A što se drugoga tiče: nepravedno bi bilo lakoumno tvrditi, da japanski narod sav gori od ratobornosti. To nije odgovaralo istini čak ni onda, kad su japanske čete u Mandžuriji dobivale pobjedu za pobjedom. Premda je fino smišljenoj taktici pošlo za rukom oduševiti za oružanu ekspediciju »u obranu posebnih prava« japanskih u Mandžuriji pa onda pokazujući na hitre pobjede, kako se redaju jedna za drugom, to oduševljenje još i raspiriti, ipak sve to oduševljenje srušiše bojevi o Šanghaj. Žilavi neočekivani otpor kineskih četa, finansijske i gospodarske posljedice (ratni zajmovi, opadanje izvoza) te napokon sve veće i veće nerazpoloženje, što se očitovalo u svjetskom javnom mišljenju, kadro Japan dovesti u opasnu političku osamljenost, prigušiše oduševljenje i kod samih nacionalista, pa je ubrzo namjesto početne pobjedničke opojenosti nastalo opće nerazpoloženje. Široke narodne mase, izuzevši dakako vojničku kastu, odavno su shvatile nesmisao svakoga, pa i pobjedničkog rata. (Protiv toga ne dokazuju kao prolazni fenomen niti rezultati zadnjih izbora ništa!) Masa želi mir i prijateljske odnose s Kinom te ne ide

za oružanim osvojenjem zemlje nego za mirnim zauzećem kineskoga tržišta. Međutim širenje demokratskog pokreta i opće neraspoloženje za rat u najboljem su slučaju tek neke smetnje za nasilnu ekspanzivnu politiku vojništva, koja još i danas određuje politiku u Tokiju te vlada virtualnom diktaturom. A čini se, da se tih faktora lako stečenih uspjesima samo još jače provalio.

Zilavom ustrajnošću čekala je mikadova vlada strpljivo 2 i po godine, dok nije došao veliki historijski čas, kad su oba takmaca na dalekom Istoku: sovjetska Rusija i Sjedinjene države raznim svjetskopolitičkim i gospodarskim razlozima bile zakopčane u svojoj aktivnosti. I Engleska, koje se razvitak Kine i te kako tiče, bila je jako zabavljena prilikama u »empire«-u osobito, otkako je napustila zlatnu bazu svoje valute. Napokon je sreća ili nesreća htjela, da su se velevlasti sve manje više zaplele u evropske gospodarske i finansijske teškoće, a do eventualne opasnosti, koja bi joj mogla zaprijetiti od Saveza Naroda, nije japanska politika mnogo držala. Ukratko: to je bila prilika, do kakove će Japan jedva opet doći. Kina leži na rubu svoje posvemašnje iznemoglosti. Poplave, neredica, građanski rat, sovjetska propaganda te napokon oborena cijena srebra prouzročila je toj zemlji velike gubitke. Ipak je upinjala zadnje sile, da se izvuče iz kaosa, i videći, što se sprema, očajno je pokušavala, da se razvije do u sebi sredene, a prema drugima jake države. Mukdenska armija se već razvila u jaku četu. Još koja godina mirnoga razvitka, i Japan bi imao posla s protivnikom, koji se i vojnički osnažio. Stoga je trebalo odmah prihvatiti se posla i dalje ne odgađati provale u Mandžuriju, ako cijeli pokus nije već unaprijed imao biti osuđen na neuspjeh. S raznih se strana stale javljati pogibelji, koje bi kasniju akciju vrlo lako osujetile. Kinezi se tako jako useljuju u Mandžuriju zadnjih trideset godina, da je bila ozbiljna opasnost, te se ono 200.000 Japanaca posve uguši u moru od 30 milijuna Kineza. Valjalo pokušati sve veći i veći nacionalizam kineski ugušiti u zametku, da drukčije ne stane 500 milijuna Kineza ugrožavati sigurnost naroda od 65 milijuna, kako bi se izrazio Savez Naroda. Zabrinuto gledalo se iz Tokija, kako Kina nastoji spriječiti potpuno gospodarsko pojavačivanje Mandžurije: počela ondje graditi vlastite željeznice, izgradila vlastitu modernu luku Hulutao, da odvuče mandžurski izvoz graha od Dairena. To je sve dakako išlo na rovaš kontinentskim osvajalačkim planovima japanskim, koji su gradili na slaboj, u sebi rasutoj i nejedinstvenoj Kini. Napokon se budno pazilo na izvođenje pjatiljetke sovjetske unije, koja je svoja industrijska središta počela polako prenositi na Istok i graditi željeznice po Sibiriji tako, kako bi ojačala svoj utjecaj na Pacifiku. Japanci su dakle morali iskoristiti povoljnu situaciju, u kojoj su gledali znak s neba, dok ne bude prekasno. Napokon je valjalo misliti i na vlastiti gospodarski položaj. U vrtlog svjetske krize povuklo je i Japan, koji je tako nakon kratkog uspjeha s konjunkturuom svjetskoga rata dobio već četvrti osjetljivi uda-

rac. Japanska roba nije još i prije, nego što je svjetska kriza bila u potpunom jeku, mogla izdržati konkurencije na stranim tržištima. Već dugo godina pasivna trgovačka bilansa nije se mogla zadnje vrijeme nikako popraviti uza sve nasilno sprečavanje uvoza i državno promicanje izvoza. Došlo je do istih pojava, što ih vidjesmo po svim vrlo kapitalističkim zemljama: nestaje kredita (krediti ne teku, kapital bježi, strani se novac povlači), proizvodnja i prodaja zapinje, javlja se nezaposlenost. Ako je vanjski politički položaj tek mamio na vojničku akciju u Kini, to je sve tjesnija unutrašnja politička i gospodarska situacija upravo naturila Japancima ratnu vratolomiju. Očito se očekivao od oružanog sukoba s Kinom novi razmah gospodarstva kao posljedica naveliko uposlene ratne industrije, odvratanje zanimanja mase od nutarnjih političkih tendencija i, s pouzdanjem u neki herojski mit »Vjera u pobjedu kod broja sedam«,¹ ostvarenje davne želje Mucuhitove. Mandžurija neka onda, pošto je dospjela posvema pod japanski utjecaj, daje japanskom imperijalizmu široku bazu sirovina, neka pribavi prehranu pučanstvu i ujedno neka bude tržištem, koje će se sve više širiti, biti kadro gušati proizvode japanske industrije i zabaviti domaći kapital.

Bojkot — odgovor Kineza.

Mandžurski pokus uspije. Brojčano i vojnički ni izdaleka jednako opremljen kineski otpor uzmaknuo je pred navalnim četama japanskim sve do iza velikog zida, i za nekoliko tjedana došla je prostrana zemlja u japanske ruke. Mislio bi čovjek, da je tako lako dobiveni uspjeh morao zadovoljiti i najstrastvenije japanske nacionaliste. To bi se sigurno i dogodilo bilo, da se Kinezi nijesu stali braniti nekrvnim doduše, ali zato to opasnijim oružjem gospodarskoga bojkota, da tako protestiraju protiv sramotne nepravde, koja im se dogodila u Mandžuriji. Tim zadnjih deset godina već više puta uspješno upotrebljenim oružjem uspjela je Kina da uvede vlastitu carinu, da stisne konzulatsko sudovanje i da oslabi sistem ugovornih luka i stranih koncesija. Tako sada provedoše kineski gospodarski krugovi s neobičnom oštrinom i slogom bojkot protiv Japana. »Protivujapanski odbor za spasavanje domovine« zabranio je za cijelo kinesko područje i izvan njega svima Kinezima japansku robu kupovati, prodavati je ili prevoziti, kinesku robu osobito sirovine izvoziti u Japan, upotrebljavati japanske brodove, primati isplate u japanskim banknotama, raditi za Japance ili ih unajmiti u posao. Neposlušnost se kažnjava najtežim kaznama. Teško je predočiti si svu veličinu i opseg toga

¹ 1895. (japanskokineski rat) bio je 27. godina dinastije Meiji, 1905. (japanskoruski rat) 37. — 1918 (svjetski rat) bila 7. godina dinastije Taišo. A 1932. je 7. godina sadašnje carske vlade (Šova). Hsü Dau-lin u »Europäische Revue« (VII. god., 1931., br. 12. »Zur Ostasienkrise«, str. 852.)

bojkota. Po svim zemljama na Tihom oceanu su Kinezi odlični trgovci. U holandskoj Indiji je gotovo sva trgovina na malo, a i veliki dio trgovina na veliko u kineskim rukama. I tamo se bojkot strogo provodi. A Japan mora uvoziti rižu. Već mjeseci i mjeseci nema gotovo nikakova uvoza riže iz Sijama. U Siamu posjeduju rižne mlinove i veletrgovine Kinezi! Isto valja i za Singapur, za francusku Stražnju Indiju, za malajske države. Posljedice bojkota se osjećaju čak i u samoj Americi. Japanska trgovina s Meksikom trpi osjetljivo. U Kaliforniji propadoše japanske banke, jer su njihovi kineski klijenti spremili organizovanu navalu na njih te povadili svoj novac. Bojkot ide čak tako daleko, da je bojkotska komisija velike količine japanske robe što zaplijenila kod transporta, što opet izvukla iz kineskih dućana da se pod njezinom paskom ukrcu. Kako je duboko uvriježena mržnja na Japance u srcima Kineza, pokazuje zakletva, što je položilo đaci i učitelji u Kini: »Vrela srca i sa svom ozbiljnošću kunem se modrim nebom, koje nada mnom straži, sjajnim suncem, koje nada mnom sja, brdima i rijekama svoje domovine, svetim grobovima svojih predaka, da cijeloga svojeg života ne ću više upotrebljavati japanske robe. Neka me nebo kazni, ako se iznevjerim svojem obećanju ili promijenim svoje mišljenje.«

Štete zadane bojkotom japanskom gospodarstvu su silne. Tako je japanski izvoz u Kinu godine 1931. prema g. 1929. još za polovicu pao! Dok je g. 1929. iznosio 532 milijuna jena, smanjio se g. 1930. na 403 milijuna, a onda 1931. pao na 258 milijuna. Pri tom valja uzeti u obzir, da zadnja tri mjeseca prošle godine, dakle otoliko je počeo bojkot, uopće nema znatnijega japanskog uvoza robe. Budući da je japanska industrija tako jako zavisna od izvoza, to se Japan ne može odreći takova jakoga kupca za dulje vremena. To manje, što je japanska izvanjska trgovina naišla i na drugim tržištima na sve zapreke uvoza (trgovačkopoličke protekcije, deviznu ekonomiju itd.), koje i onako poremećeno svjetsko gospodarstvo danomice tjeraju u sve dublji kaos. Nekako u isto vrijeme, kad je izgubljeno kinesko tržište rečenim bojkotom, zaprijetila je pogibelj, da Japan izgubi mnogo terraina i na ostalim tržištima zbog toga, što je engleska funta ostavila zlatnu bazu, pa je tako engleska roba mogla mnogo jače prodirati na prijeporna područja i uspješno stući japansku konkurenciju. Povrh svega još je i japanska državna banka za mandžurskoga sukoba toliko zlata izdala tuđini, da je nastala pogibelj, te novčanice ostanu bez ikakova pokrića. Napokon se s velikim žrtvama spojena valutna politika nije mogla više održati, pa tako dne 13. prosinca izade zabrana izvoziti zlato i zlatan novac. Zabrana zlatnog izvoza (zlatni »embargo«) značila je praktički, da više nema isplate u zlatu, jer se za potrebe u samoj zemlji već odavno nije zlato izdavalo. No taj je korak već bio dovoljan, da silno obori jenski tečaj, koji je dosele bio mjerilnom valutom u istočnoj Aziji, pa se u svemu samo odsijeva oslabljeni gospodarski položaj Japana. Lako je onda razu-

mjeti, da se Japan borio kao lav za svoja izvozna tržišta te pri tome upotrijebio svako sredstvo, koje mu se činilo za to pogodnim. Protiv Kine, mislio je, da može i opet početi s brutalnom silom, e od nje iznudi otvorenje međe za japansku robu, za koje nije bilo prolaza. Jer su japanski gospodarski krugovi vrlo dobro znali, da s narodom od 500 milijuna gube svojeg najboljeg kupca. Bit će dakle, da su i oni poticali vojsku, željnu uposlenja na novo poduzeće oko Šanghaja, koje je službeno obrazloženo s »pobijanjem bojkota«. (Ne želimo ovdje rješavati pitanja, nijesu li uistinu i tu bili imperijalistički ciljevi pravim poticalom, ili se možda htjela zgodnim manevrom odvratiti pažnja svijeta, da se mognu izvesti brižno sakrivene namjere u Mandžuriji.)

Šanghaj.

U Šanghaju, središtu protivujapanskog bojkota, trebalo je Kinu pogoditi u živo, jer je Jang-ce-kjang, na kojega ušću Šanghaja leži, upravo najvažnija žila prometnica cijele Kine. Na njemu leži Hankau i vladin glavni grad Nanking, a u dolini te rijeke ima da stanuje gotovo polovica svega kineskoga stanovništva. Posjed crte Jang-ce-kjang uvijek je i politički i vojnički odlučivao sudbinom Kine. Stoga je strategijski položaj Šanghaja takav kao malo kojega svjetskoga grada. Nemiri u zaleđu jedva ga pogodiše, pače sama svjetska kriza mu ne naudi tako, da se g. 1930. najjače razvio, otkako postoji. U tom modernom gradu stanuje tri milijuna ljudi, a zovu ga »orhidejom Žutog Mora« i »Parizom dalekog Istoka«. Ali nigdje se ne ističe grotesknije kontrast bogatstva i siromaštva, nigdje se tako strašno i neposredno ne očituju krajnosti širokih avenija međunarodne naseobine s raskošnim građevinama i bankovnim palačama i sitnih drvenjara po uskim ulicama kineskoga grada. Šanghaj je bez sumnje došao do svojega položaja gospodarskim nastojanjem Evropljana, a kasnije i Japanaca i Amerikanaca, koji od maloča gnijezda munjevitim razvijanjem stvoriše po veličini šesti grad na svijetu i najznatniji industrijski i lučki grad na Tihom Oceanu, što sam neposredno izvozi dvije petine cijele kineske trgovine. Ipak je broj stanovnika stranaca vrlo malen: možda sve skupa neko 75.000 — šareni konglomerat Japanaca, Rusa, Engleza, Amerikanaca, Nijemaca i Franceza, koji utiskuju međunarodnoj naseobini od područja milijuna stanovnika kozmopolit-ski značaj.

Boj protiv bojkota ne vodi se možda protiv međunarodne naseobine kao središta kolonijske trgovine i najvažnije bankarske točke u Kini, već protiv kineskoga grada s druge strane željezne žice, kojom je opasan onaj sjajni Šanghaj.

Protiv njega bili su napereni i onaj kratkoročni ultimatum japanskoga admirala i smrtonosne bombe japanskih aeroplana. Naprotiv su vrata »međunarodne naseobine« i nadalje otvorena japanskoj robi. Tamošnji načelnik ide na ručke s japanskim admi-

ralom. Gospoda trgovci jedva što i osjećaju od cijele borbe. Ta oni samo finansiraju trgovine i daju im svoju firmu, dok u njima za plaću i uz proviziju rade njihovi kineski činovnici »compradori«.

Kinezi su se vrlo žilavo oprli japanskoj invaziji protiv svakoga očekivanja tako, da se od vojničkoga pohoda na Šanghaj, kako ga je zamišljao japanski generalni štab, razvio pravi pravcati neuspjeli rat u položajima, koji je progutao goleme sume novaca te mjesto lovorika donio japanskoj vojsci još i nepovjerenje tuđih vlasti.

Zaista, nema te sile, koja bi slomila organizirani bojkot cijeloga naroda. I s ne znam kakovim zastrašivanjem ne će nitko prisiliti kineskog naroda, da kupuje onu robu, koju je odlučio bojkotirati; kanonade opet i zračne bombe najnezgodnijom su reklamom za japanski porculan i japanske naramenice.

U Mandžuriji, gdje se radilo o rudnicima, bio je imperijalistički napadaj Japana još i razumljiv. Ali upravo nepаметan i nerazuman bio je u Šanghaju, jer konačno nitko ne osvaja tržišta tako, da postrijelja vlastite mušterije. »Osveta za bojkot«, što je na Šanghaju izvela raspuštena rulja vojnika, za kojom se po svoj prilici skrivali kratkovidni gospodarski krugovi, urodila je baš protivnim od onoga, što se očekivalo. Nesamo da se bojkot nije srozao nego upravo još jače razmahao, pače prešao i na američke kupce. Bojazan japanske svilene industrije, da ne izgubi američke kupce, koji kupuju 97% njezinih proizvoda, dade se lako razumjeti. U japanskoj je industriji poraznije odjeknula vijest, da gospoda američkog predsjednika Hoovera nije htjela obući haljine od japanske svile, negoli izgubljeni rat. I tako danas široki politički i gospodarski krugovi japanski osjećaju veliku tjeskobu zbog ovoga vojničkoga pothvata protiv Kine nesamo radi finansijskih i gospodarskih posljedica, nego i zbog opasne političke izolacije, u koju je bacio domovinu.

K. Diederich.